

Erhard Cziomer

prof. dr hab., Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
ORCID 0000-0003-2126-0234

GLOBALNE IMPLIKACJE POLITYKI „AMERICA FIRST” USA DLA WSPÓŁPRACY NIEMIEC Z ROSJĄ W DRUGIEJ DEKADZIE XXI WIEKU

Wprowadzenie

Celem artykułu jest przedstawienie genezy i istoty polityki administracji Donalda Trumpa „America First” oraz jej implikacje dla relacji Niemiec z Rosją. Zagadnienie powyższe przekłada się na kształtowanie się nowego układu sił międzynarodowych w kontekście polityki Niemiec wobec Rosji (*Russlandpolitik*) na tle ich relacji z USA oraz Chińską Republiką Ludową pod koniec drugiej dekady XXI w. Struktura artykułu przedstawia się następująco:

- istota strategii „America First” administracji prezydenta USA Donalda Trumpa;
- główne tendencje i wyzwania ewolucji polityki Niemiec wobec Rosji;
- implikacje globalne polityki „America First” dla współpracy Niemiec z Rosją w kontekście relacji z Chinami.

Niemcy jako europejskie mocarstwo gospodarczo-handlowe o interesach i powiązaniach globalnych – zainteresowane są zarówno odgrywaniem roli bliskiego transatlantyckiego sojusznika USA, jak również utrzymywaniem bliskich relacji z Rosją. Niemiecka *Russlandpolitik* okazała się jednak pod koniec drugiej dekady XXI w. wyzwaniem, ponieważ ekipa rządząca na Kremlu odeszła

od zbliżenia z Zachodem, między innymi poprzez zacieśnienie współpracy z największym konkurentem i rywalem globalnym USA – Chinami, które są od 2016 r. pierwszym partnerem handlowym RFN. Sytuacja powyższa prowadzi do ujawnienia się również sprzeczności interesów, zwłaszcza gospodarczych, między Niemcami a USA.

Podstawę opracowania stanowi poszerzona analiza źródeł¹ i obszernej literatury niemieckiej² i rosyjskiej³ oraz najnowsze badania autora nad różnymi aspektami nowej roli międzynarodowej Niemiec po 2007 r.⁴

Istota polityki „America First” administracji prezydenta Donalda Trumpa

Po nieoczekiwanym wygraniu jesienią 2016 r. wyborów prezydenckich przez nacjonalistyczno-populistycznego biznesmena i kandydata Partii Republikańskiej Donalda Trumpa doszło od 2017 r. do poważnych zmian w polityce wewnętrznej i zagranicznej USA. Z wielu analiz amerykańskich i niemieckich dotychczasowej kariery biznesowej Trumpa wynika, że jest to człowiek o narcystycznej osobowości, bez doświadczenia w działalności politycznej. Pierwszoplanowe znaczenie ma dla niego strategia działania doraźnego, zmierzającego do zaspokojenia potrzeb jego specyficznej klienteli wyborczej, która rekrutuje się głównie z ludzi o średnim i niskim wykształceniu zawodowym i o dominujących postawach nacjonalistyczno-ksenofobicznych. Trump popierając określone preferencje w polityce gospodarczo-społecznej zabiega o utrzymanie stałego poparcia ze strony elektoratu konserwatywnego. Ze względu na liczne niewyjaśnione do tej pory afery oskarżające jego Komitet Wyborczy o współpracę ze stroną rosyjską podczas kampanii wyborczej w 2016 r., można się liczyć z różnymi scenariuszami rozwoju sytuacji politycznej w USA. Może dojść hipotetycznie do zastosowania procedury „impeachmentu” w Kongresie, bądź do licznych i ostrych kontrowersji politycznych wobec różnych decyzji Trumpa w polityce wewnętrznej i zagranicznej. Z drugiej strony widoczne

¹ Zob. Bundesregierung poszczególne działy i lata: za Bundesregierung.de, Bundesministerien-Themen, <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles> oraz Auswärtiges Amt; Russland-USA, <https://www.auswaertiges-amt.de/de> oraz analizy i wspomnienia ministrów spraw zagranicznych RFN – F.-W. Steinmeier, *Flugschreiber: Notizen aus der Außenpolitik in Krisenzeiten*, Berlin 2016; S. Gabriel, *Zeitenwende in der Weltpolitik: Mehr Verantwortung in ungewissen Zeiten*, Freiburg–Basel–Wien 2018.

² Por. W. Klages, *Zeitenwende. Strategie und Ziele deutscher Außenpolitik im 21. Jahrhundert*, Baden-Baden 2017.

³ D. Trenin, *Deutschland und Russland: von einer Entfremdung zu neuer Nachbarschaft*, Carnegie Moscow Center, Juni 2018, https://carnegieendowment.org/files/Article_Trenin_RG_2018_Germ.pdf [dostęp: 30.03.2019].

⁴ E. Cziomer, *Wyzwania nowej roli międzynarodowej Niemiec w dobie globalizacji, kryzysów gospodarczych i finansowo-politycznych po 2007 roku*, Kraków 2018 (zawiera obszerną bibliografię źródeł oraz pozycji literatury polskiej i zagranicznej, zwłaszcza niemieckiej; zob. s. 307–330).

sukcesy Trumpa w zwalczaniu bezrobocia mogą mu hipotetycznie ułatwić utrzymanie poparcia wyborczego w walce o prezydenturę w drugiej kadencji (2020–2024). Niektóre oceny amerykańskie zwracają uwagę na bałagan towarzyszący podejmowaniu decyzji przez ekipę rządzącą Trumpa w Białym Domu. Wiele kluczowych decyzji jest osobiście podejmowanych przez Trumpa bez niezbędnych konsultacji z ministrami (sekretarzami) odpowiednich resortów i przekazywanych często pośpiesznie do wiadomości publicznej osobiście przez prezydenta za pośrednictwem twitera jako pewnego rodzaju *fake news*. Dlatego często muszą one być dodatkowo wyjaśniane oraz modyfikowane. Obszernie na podstawie 6-miesięcznych osobistych obserwacji w Białym Domu – pisze o tym znany dziennikarz i publicysta amerykański – Michael Wolff⁵.

W polityce zagranicznej i bezpieczeństwa ekipa Trumpa sformułowała dwa nadrzędne hasła nowej strategii politycznej USA – „America First” (Ameryka pierwsza) oraz „Make America Great Again” (Uczyńmy Amerykę znowu wielką). Z analiz niemieckich wynika, że obydwa hasła zostały wybrane przez ekipę Trumpa nieprzypadkowo, ponieważ mają one długą tradycję w uzasadnianiu potrzeby prowadzenia przez USA polityki zagranicznej i bezpieczeństwa w konkretnych sytuacjach wewnętrznych i międzynarodowych. W tym celu tworzono w przeszłości liczne komitety organizacje względnie struktury dla propagowania izolacjonizmu, bądź użycia siły i dążenia do dominacji w polityce zagranicznej oraz bezpieczeństwa USA. Struktury takie tworzone były przez prezydentów zarówno z Partii Demokratycznej, jak i Partii Republikańskiej w następujących okresach historycznych:

- a) pierwsze – przez demokratów – w przededniu pierwszej i drugiej wojny światowej za administracji W. Wilsona (1913–1921) oraz F.D. Roosevelta (1932–1945);
- b) drugie, w okresie administracji republikańskich R. Nixona (1969–1974) i częściowo R. Regana (1980–1988)⁶.

Niektóre elementy powyższych haseł podchwycił w swoich wystąpieniach Trump podczas kampanii wyborczej 2015–2016 (o czym szeroko donosiła prasa niemiecka)⁷. Znalazły one oficjalną wykładnię w Narodowej Strategii Bezpieczeństwa po zwycięskich wyborach prezydenckich (*National Security Strategy*) z grudnia 2017 r. Strategia precyzowała dążenie do zwalczania takich zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego USA jak: terytorium, ludność oraz amerykański styl życia; działania na rzecz utrzymania pomyślnego rozwoju gospodarczo-społecznego oraz technologicznego państwa;

⁵ Por. M. Wolff, *Feuer und Zorn: Im Weißen Haus von Donald Trump*, München 2018.

⁶ C. Leegewie, *America first? Der Fall einer konservativen Revolution*, Frankfurt am Main 1997.

⁷ Por. H. Wetzel, *Amerikas Nutzen über alles*, „Süddeutsche Zeitung”, 21.01.2017, <https://www.sueddeutsche.de/politik/vereinigste-staaten-yon-amerika-america-first-1.3341708> [dostęp: 13.03.2019].

- dążenie do posiadania potrzebnych zasobów militarnych dla zachowania przewagi militarnej w skali całego świata;
- konieczność użycia nowoczesnych broni oraz stosowania na szeroką skalę działań cybernetycznych w kontekście wzrostu zagrożeń międzynarodowych;
- dążenie do rozwoju współpracy dwustronnej, wycofywania się z niekorzystnych dla USA porozumień dwu- i wielostronnych oraz członkostwa w organizacjach międzynarodowych;
- zwrócenie szczególnej uwagi na relacje z Rosją i Chinami, które oficjalnie potraktowano jako największych rywali, zagrażających bezpieczeństwu USA⁸.

Strategia powyższa nie koncentrowała się tylko na ogólnych wyzwaniach i zagrożeniach dla USA w płaszczyźnie polityczno-militarnej, lecz w praktyce obejmowała w szerszym ujęciu całokształt relacji oraz współpracy międzynarodowej, w tym również gospodarczo-handlowej USA. Strategia Trumpa polega generalnie na dążeniu do utrzymania przywództwa światowego przy równoczesnym zmniejszeniu własnego zaangażowania finansowego oraz obecności większych kontyngentów wojsk amerykańskich poza granicami USA⁹.

W styczniu 2019 r. minęła pierwsza połowa kadencji prezydenta Trumpa; bilans jego dokonań nie jest jednoznacznie oceniany zarówno w USA, jak też Niemczech. Zdaniem znanego dziennikarza i komentatora niemieckiego w USA – Heiko Roloffa bilans prezydentury Trumpa można przedstawić krótko następująco:

- po dwóch latach jego rządów doszło do znacznej polaryzacji w nastrojach społeczno-politycznych Amerykanów. Według Instytutu Demoskopijnego Gallupa oceniało go pozytywnie 40,4% ankietowanych, z czego 87% zwolenników Republikanów, a tylko 8% Demokratów. Nieco wyższą ocenę w połowie pierwszej kadencji osiągnął przed nim jedynie Ronald Reagan – 43,3%, który został wysoko oceniony jako prezydent dwóch kadencji (1980–1988);
- największe sukcesy odniósł Trump na ważnym odcinku gospodarki i zatrudnienia. W sumie przez dwa lata rządów ekipy Trumpa powstało aż 4,6 mln nowych miejsc pracy (za 8 lat prezydentury – B. Obamy stworzono 11,3 mln; Reagana – 15,9 mln; B. Clintona – 22,9 mln nowych miejsc pracy). Najniższa od 50 lat była również stopa bezrobocia – 3,7%. Negatywnym aspektem powyższego okresu była konieczności udzielenia przymusowego, bezpłatnego urlopu (8-tygodniowego) ok. 800 000 zatrudnionych w służbach

⁸ National Security Strategy of the United States of America, Washington, September 2017, <https://ge.usembassy.gov/our-relationship> [dostęp: 14.03.2019].

⁹ Por. A. Jarczevska, *Stany Zjednoczone – „America First” według Donalda Trumpa*, „Rocznik Strategiczny” 2017/2018, s. 183–201.

publicznych ze względu na zatarg finansowy Trumpa z Demokratami w Izbie Reprezentantów, gdzie od końca 2018 r., po wyborach uzupełniających osiągnęli nieznacznie większość nad Republikanami. Równocześnie administracja Trumpa obniżyła z 35% do 21% podatki dla koncernów;

- negatywną tendencją był wzrost zadłużenia administracji do 779 mld USD w 2018 r., który wzrosł progностycznie dodatkowo w 2019 r. do 980 mld USD. Całkowite zadłużenie USA wzrosło do 16,1 bilionów USD, czyli o dalsze 11,6%; poprzez przyspieszenie eksploatacji ropy naftowej z łupków, USA zmniejszyły od 2005 r. z 60% do 25% jej import (przez dwa lata rządów Trumpa). Natomiast o 20% powiększył się deficyt w handlu zagranicznym USA, o czym szerzej będzie w dalszej części artykułu. Po wycofaniu USA przez Trumpa z Paryskiej Konwencji Klimatycznej (2015) nastąpił stopniowy wzrost emisji CO₂ o 3,4% (2018);
- Trumpowi udało się także zwiększyć liczbę nominowanych konserwatywnych sędziów w Sądzie Najwyższym USA na swoją korzyść 6:3. Równocześnie nie udało mu się dokonać szeregu zmian ustawodawczych, w tym zwłaszcza przekreślić reformę służby zdrowia Obamy. O ile jednak pod koniec prezydentury Obamy (w 2016) USA przyjęły 100 000 uchodźców z obszarów konfliktów i wojen, o tyle przez dwa lata rządów Trumpa liczba ich zmniejszyła się do ok. 23 000, czyli o 76%. Trump do tej pory nie uzyskał zgody Kongresu na wydanie ok. 7 mld USD na rozbudowę muru na granicy z Meksykiem;
- Trump systematycznie zwiększał wydatki wojskowe do ponad 600 mld USD w 2018 r. oraz do ponad 700 mld USD w 2019 r. Siły zbrojne rozbudowano do 540 000 żołnierzy, w tym między innymi o 36 batalionów marynarki oraz 1200 nowych samolotów bojowych. Równocześnie Trump bardzo krytycznie odnosił się do niskich wydatków wojskowych sojuszników w NATO, zwłaszcza Niemiec;
- do najbardziej spektakularnych wydarzeń w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa USA należały między innymi spotkania Trumpa z Kim Dzong Unem (2018 i 2019) oraz W. Putinem (2018), jak też jego decyzja o ostatecznym zerwaniu porozumienia atomowego z Iranem z 2015 r. Nie przyniosły one do tej pory wymiernych efektów politycznych dla USA, które generalnie działały w kierunku propagowania wzrostu własnej roli międzynarodowej kosztem swoich sojuszników i partnerów.

W sumie rządy Trumpa można określić jako odbiegające znacznie od dotychczasowych amerykańskich zasad i zwyczajów politycznych. Od początku kadencji 45. prezydenta USA 2016/2017 ujawnił się brak stabilizacji w kręgu najbliższych jego współpracowników. W ciągu 2 lat z Białego Domu odeszło 62 ministrów, wyższych urzędników oraz wielu doradców osobistych Trumpa. Przy Trumpie postali natomiast w większości jego najwierniejsi wyborcy i zwolennicy z większości stanów USA. Znaczną popularność zdobyły także osobiste twitty

Trumpa, w których na bieżąco (skrótowo) informuje opinię publiczną o decyzjach i najbliższych zamiarach. Były one z reguły mało precyzyjne i wymagały często szeregu sprostowań ze strony jego najbliższych zaufanych doradców i współpracowników¹⁰. Dobrze oddaje te kwestie druga część demaskatorskiej książki wspomnianego już wyżej amerykańskiego publicysty Michaela Wolffa, który analizuje różne aspekty polityki wewnętrznej i zagranicznej USA w latach 2016–2018¹¹. Jego teza nadrzędna zakłada, że ze względu na dużo poważnych potknięć oraz błędów prezydenta Trumpa w latach 2016–2018 można założyć, iż nie dojdzie do jego ponownego wyboru na drugą kadencję (2021–2024). Jest to jednak opinia dyskusyjna, gdyż wielu analityków reprezentuje przeciwny pogląd. Nie wykluczają oni, że dzięki prawdopodobnemu utrzymaniu się dobrej koniunktury rozwoju gospodarczego w USA Trump nie tylko zachowa dotychczasowy stan posiadania swoich zagorzałych wyborców i zwolenników, lecz uzyska dodatkowo poparcie sympatyków i wyborców dotychczas niezdecydowanych. W miarę komplikowania się sytuacji międzynarodowej retoryka konfrontacyjna Trumpa wobec szeregu państw, w tym między innymi również w odniesieniu do konkurentów gospodarczo-handlowych – Chin i Niemiec, jak również rywala militarnego – Rosji – może się okazać dla niego pomocne i przesądzające o utrzymaniu władzy w Białym Domu w latach 2021–2024.

Przejęcie urzędu prezydenta przez Donalda Trumpa zbiegło się z przyspieszeniem załamania się w końcowej fazie rządów jego poprzednika Baracka Obamy (2008–2016) neoliberalnego porządku międzynarodowego z dominującą rolą USA. Ważnymi elementami tego procesu w latach 2008–2016/2017 były w ujęciu syntetycznym między innymi cztery kwestie:

- 1) pogłębianie się kryzysu przywództwa USA, osłabienie więzi transatlantycznych oraz spójności UE;
- 2) ujemne następstwa światowego kryzysu finansowo-gospodarczego 2007+;
- 3) kumulacja kryzysów międzynarodowych z udziałem USA oraz ich sojuszników i partnerów europejskich oraz pozaeuropejskich (Afganistan/Irak/Libia/Syria);
- 4) konflikty i kryzysy – strefy euro (2010–2015), konflikt rosyjsko-ukraiński wokół aneksji Krymu (2014) oraz popierania przez Kreml prorosyjskich separatystów w Donbasie po 2014 r., kontrowersje wokół masowego napływu nielegalnych uchodźców do UE (2015–2019) oraz wokół reformy UE (brexit 2016–2019). Kryzysy i napięcia powyższe stwarzają możliwość wystąpienia dłuższego okresu przejściowego, w którym porządek międzynarodowy będzie fragmentaryczny, chaotyczny i niestabilny [podkr. – E.C.]

¹⁰ Por. H. Roloff, *Halbzeit-Bilanz nach zwei Jahren im Oval Office*, <https://www.bild.de/politik/ausland/politik-ausland/halbzeit-bilanz-nach-zwei-jahren-oval-office-guter-trump-schlechter-trump-59640588.bild.html> [dostęp: 24.03.2019].

¹¹ Por. M. Wolff, *Trump pod ostrzałem*, Warszawa 2019.

ze względu na zaostrzającą się rywalizację USA i Chin, które próbują tworzyć nowe struktury paralelne do zachodnich. Dojdzie prawdopodobnie do zwiększenia się roli tworzonych doraźnie tzw. koalicji chętnych państw wokół takich mocarstw jak USA, Chiny i Rosja dla realizacji własnych interesów i celów średnio- i długofalowych¹².

Reasumując należy podkreślić, że polityka administracji Trumpa „America First” zmierza dzięki atutom militarnym i gospodarczym do utrzymania dominującej roli USA w skali globalnej zarówno w odniesieniu do Chin i Rosji, jak też w stosunku do swoich partnerów, sojuszników oraz innych zaprzyjaźnionych państw. USA zamierzają także do osłabienia roli i pozycji wielu organizacji międzynarodowych oraz obniżenia rangi i znaczenia współpracy wielostronnej.

Na marginesie warto dodać, iż w skali globalnej państwa orientacji neo-liberalnej ustępują liczbie państw autorytarnych. Według danych amerykańskiej organizacji ochrony praw człowieka Freedom House z 2014 r. na 193 państw członkowskich ONZ tylko 88 odpowiada ogólnym kryteriom demokracji liberalnej, a 107 z nich to państwa niedemokratyczne. Z tych drugich 48 to typowe reżimy dyktatorskie, a 59 z nich można określić jako autorytarne, bądź też tzw. państwa o zdefektowanej demokracji, rządzone częściowo przez ekipy nacjonalistyczno-populistyczne. Zarówno USA, jak i ich sojusznicy europejscy – niezależnie od stosowania określonych sankcji politycznych i ekonomicznych muszą w coraz większym stopniu zabiegać o współpracę z państwami autorytarnymi, na czele z Chinami i Rosją

Główne przesłanki i tendencje ewolucji polityki Niemiec wobec Rosji

Po przewyciężeniu konfliktu Wschód–Zachód w 1989 r. kierownictwo radzieckie na czele z M. Gorbaczowem opowiedziało się jednoznacznie za pokojowym zjednoczeniem Niemiec (układ 2+4 z 12 września 1990 r.). Równocześnie po rozpadzie ZSRR (pod koniec 1991 r.) zjednoczone Niemcy doprowadziły do bliskiej współpracy z jego sukcesorem – Federacją Rosyjską na czele z B. Jelcynem, który poprzez bliskie kontakty z kanclerzem H. Kohlem przyczynił się między innymi w dużym stopniu do sprawnego wycofania wojsk rosyjskich latem 1994 r. z Niemiec. Jednak mimo znacznego wsparcia rządu federalnego CDU/CSU/FDP proces transformacji państwa, gospodarki i społeczeństwa w Rosji natrafiał na szereg wyzwań i trudności. Po przejęciu funkcji prezydenta Rosji przez Władimira Putina (31 grudnia 1999 r.) – formalnie potwierdzonym w wyborach prezydenckich na początku 2000 r. – z inicjatywy ekipy Putina stopniowo nastąpiła stabilizacja sytuacji gospodarczej i zainicjowano reformy społeczne. Natomiast do ożywienia współpracy niemiecko-rosyjskiej doszło dopiero po przejęciu w Niemczech

¹² Por. szerzej, W. Ischinger, *Deutschland und Europa in unsicheren Zeiten*, München 2018, s. 69–147.

władzy na szczeblu federalnym przez nową koalicję rządzącą SPD/Sojusz 90/Zieloni na czele z kanclerzem Gerhardem Schröderem (SPD). W trakcie pierwszej oficjalnej wizyty Putina w Berlinie w czerwcu 2000 r. prowadzone bezpośrednio rozmowy z kanclerzem Schröderem przełożyły się w latach 2001–2005 na znaczne przewartościowanie oraz poszerzenie współpracy niemiecko-rosyjskiej¹³.

Z inicjatywy Putina i Schrödera zrodziła się w 2001 r. koncepcja nadania partnerstwu strategicznemu nowego wymiaru polityczno-społecznego poprzez coroczne organizowane na przemian w Niemczech i Rosji spotkania na temat stanu i przyszłości stosunków niemiecko-rosyjskich. Ważnym wydarzeniem było powołanie do życia w lipcu 2000 r. dwustronnej „Strategicznej Grupy Roboczej Gospodarka i Finanse”, która spotykała się regularnie co 3 miesiące oraz inicjowała przyspieszanie podejmowania decyzji i usprawnienia współpracy w takich kwestiach jak: regulacje celne, kredytowania Hermesa, sprawne rozliczenia transakcji towarowych, działania izb przemysłowo-handlowych poszczególnych branż, tworzenie biur i przedstawicielstw koncernów i szereg innych. Dzięki silnemu wsparciu Niemiec Rosję przyjęto w 1998 r. oficjalnie w poczet stałych członków grupy najbardziej uprzemysłowionych państw świata – G7. Powyższa „Grupa Robocza” spotykała się regularnie, mimo wielu zawirowań polityczno-gospodarczych w relacjach niemiecko-rosyjskich w latach 2000–2019¹⁴.

Po 2001 r. pogłębiała się także niemiecko-rosyjska współpraca dwustronna. W okresie powyższym odbyły się trzy spotkania dyskusyjne (Petersburg: kwiecień 2001, kwiecień 2002, maj 2003), a czwarte w 2004 r. w Jekaterynburgu, piąte w Hamburg w 2005 r. oraz szóste w Dreźnie w 2006 r. W sześciu grupach roboczych dyskutowano na temat kluczowych problemów stosunków niemiecko-rosyjskich. Uczestnikami powyższych spotkań byli: politycy, dziennikarze, naukowcy, przedsiębiorcy i inni. W efekcie powyższych spotkań zostały przygotowywane postulaty pod adresem praktyki politycznej w obu państwach. Na czele niemieckiego Komitetu Organizacyjnego stał znany dziennikarz niemiecki – dr Peter Boenisch (a po jego śmierci w 2005 r. ostatni premier NRD – Lothar de Maizière), a rosyjskiego od 2002 r. ostatni przywódca radziecki – Michaił Gorbaczow¹⁵. Spotkania powyższe były pewnego rodzaju imprezą towarzyszącą corocznym konsultacjom politycznym Niemiec z Rosją na najwyższym szczeblu z udziałem Putina i Schrödera, a z drugiej – forum dyskusyjnym, zmierzającym do wypracowania nowych form współpracy gospodarczej i kontaktów społecznych. Nie bez znaczenia był także aspekt informacyjno-edukacyjny (np. zainicjowanie w 2003 r. cyklu wystaw i imprez w ramach „Dni Kultury Rosyjskiej

¹³ Por. szeroko: S.C. Singhofen, *Deutschland und Russland zwischen strategischer Partnerschaft und neuer Konkurrenz*, „Arbeitspapier“ 2007, Nr. 169.

¹⁴ Zob. W. Ischinger, *op. cit.*, s. 99 i nast.

¹⁵ Por.: M. Kirsz, *Rola Dialogu Petersburskiego w rozwoju stosunków niemiecko-rosyjskich*, praca doktorska przygotowana w INP UW, promotor S. Sulowski, Warszawa 2013.

w Niemczech” oraz publikacja efektów „Dialogu” na specjalnych stronach internetowych w Berlinie i Moskwie), który miał doprowadzić do lepszego poznania i zbliżenia między Niemcami a Rosjanami. Natomiast raczej sceptycznie należało oceniać przypisywaną powyższej inicjatywie funkcję budowy społeczeństwa obywatelskiego w Rosji. Zmierzała ona raczej do demonstrowania gotowości elit w obu państwach do rozbudowy współpracy niemiecko-rosyjskiej¹⁶.

Pomyślnie rozwijała się współpraca polityczna w aspekcie dwu- i wielostronnym. Niemcy i Rosja zajmowały podobne lub zbliżone stanowisko we wszystkich istotnych kwestiach międzynarodowych, takich jak poszerzenie UE, NATO, czy członkostwo w WTO; Niemcy były zainteresowane również uwzględnieniem interesów Rosji. Dotyczyło to także współpracy przy zwalczaniu terroryzmu międzynarodowego oraz zajęcia na forum Rady Bezpieczeństwa ONZ negatywnego stanowiska Niemiec i Rosji wobec unilateralizmu w polityce globalnej USA, zwłaszcza interwencji zbrojnej w Iraku w marcu 2003 r. Doprowadziło to wówczas do zacieśnienia współpracy niemiecko-francusko-rosyjskiej, która jednak przybrała charakter informacyjny, nie doprowadzając do formalnego utworzenia osi Berlin–Moskwa–Paryż. Nie oznaczało to również osiągnięcia pełnej zgodności interesów niemiecko-rosyjskich, ponieważ, zdaniem niektórych ekspertów niemieckich, Rosja pod przewodnictwem Putina nie zgodziła się na marginalizację i osłabianie swej pozycji w Kaliningradzie, czy też w rejonie Morza Kaspijskiego oraz Azji Środkowej. Moskwa nie zrezygnowała również z procesów reintegracyjnych w ramach WNP, łącznie z zacieśnieniem współpracy wojskowej¹⁷.

W analizach niemieckich krytycznie oceniano rozwój wewnętrzny Rosji po 2000 r., prowadzący do nadmiernej koncentracji władzy w administracji prezydenta, czy nasilające się ograniczania swobody mediów i utrzymywanie się „fasadowej demokracji”, przysłaniającej silne tendencje autorytarne. W tym kontekście przedłużająca się destabilizacja i łamanie praw człowieka w Czeczenii, na którą raczej wstrzemięźliwie reagowały koła oficjalne w Berlinie, stanowiły „jątrzącą ranę” Rosji, której nie mogła usprawiedliwić ograniczania demokracji zwalczaniem terroryzmu międzynarodowego. Sytuacja powyższa nie może być całkowicie obojętna w odniesieniu do przyszłości stosunków niemiecko-rosyjskich¹⁸. W końcowej fazie sprawowania władzy przez ekipę Schrödera/Fischera wyrazem tego był między innymi znaczny wzrost udziału w imporcie niemieckim z Rosji surowców energetycznych, zwłaszcza zaś gazu ziemnego i ropy naftowej, których łączny wolumen wyniósł aż 73%. Koncerny niemieckie dążyły

¹⁶ Por. Ch. Meier, *Deutsch-Russische Beziehungen auf dem Prüfstand*, „SWP-Studie“ 2003, Nr. 10.

¹⁷ Zob. A. Rahr, *Der kalte Frieden. Putins Russland und der Westen*, „Internationale Politik“ 2004, Nr. 3.

¹⁸ Por. F. Pflüger, *Kritik muss erlaubt sein. Russland ist kein Ausnahmepartner*, „Internationale Politik“ 2004, Nr. 10.

jednak do podniesienia dostaw gazu ziemnego, uzyskując w lipcu 2005 r. bezpośrednie poparcie polityczne kanclerza Schrödera i prezydenta Putina dla budowy przez Gazprom Gazociągu Północnego z okolic Petersburga dnem Bałtyku do Greifswaldu w latach 2005/2006 do 2011/2012. Schröder po ustąpieniu jesienią 2005 r. z urzędu kanclerza na prośbę i wniosek prezydenta Putina został przewodniczącym Rady Nadzorczej spółki Nord Stream, budującej powyższy gazociąg¹⁹. W swoich opublikowanych pod koniec 2006 r. wspomnieniach uzasadniał ten projekt następująco:

Moje poparcie dla gazociągu bałtyckiego wynikało wyłącznie z interesów naszego kraju i Europy. Dlatego popierałem go już wtedy, kiedy jeszcze byłem kanclerzem. Głód energetyczny w Europie nie może zostać zaspokojony bez wykorzystania bogactw naturalnych Rosji [...] Dążenia Moskwy w kierunku uzyskania jasnej perspektywy europejskiej stanowi także korzyść dla Europy, a my winniśmy temu wyjść naprzeciw, aby przekształcić to w więzy ekonomiczne i kulturalne. Gdy zaś dalekowzroczny prezydent rosyjski czyni wszystko w tym kierunku, aby te więzy przekształcić we wzajemne trwałe interesy, winniśmy przyjąć tę ofertę²⁰.

Schröder został bliskim współpracownikiem oraz lobbystą Putina zarówno w RFN, jak też w najważniejszych państwach zachodnich oraz w niektórych państwach członkowskich UE.

Powstanie Wielkiej Koalicji CDU/CSU/SPD w wyniku przedterminowych wyborów do Bundestagu z 18 września 2005 r. nie doprowadziło początkowo do istotniejszych zmian w polityce „partnerstwa strategicznego” Niemiec wobec Rosji. Relacje między nową kanclerz – Angelą Merkel (CDU) z prezydentem Putinem nie były tak bliskie i bezpośrednie jak z Schröderem; były jednak regularne i stanowiły ważny element działania Niemiec na rzecz utrzymania wysokiej pozycji we współpracy międzynarodowej. W ciągu 13 lat sprawowania urzędu kanclerza federalnego przez Angelę Merkel (2005–2018) doszło do znacznych przeobrażeń we współpracy polityczno-gospodarczej Niemiec z Rosją. Wynikało to z ewolucji wielu czynników o charakterze wewnętrznym i międzynarodowym, z których za najważniejsze w ujęciu syntetycznym można uznać:

- a) stopniowe załamywanie się neoliberalnego porządku międzynarodowego z dominującą rolą USA po światowym kryzysie gospodarczo-finansowym 2007+ oraz połowicznych sukcesach administracji prezydenta Obamy (2008–2016);
- b) nasilenie się tendencji autorytarnych polityki Kremla na początku 3 kadencji prezydenckiej Putina w 2012 r. przy równoczesnym zacieśnieniu współdziałania Rosji z Chinami w celu osłabienia spójności współdziałania całego Zachodu;

¹⁹ Por. R. Goetz, *Russlands Wirtschaftsentwicklung*, „Internationale Politik“ 2006, Nr. 7, s. 24–31.

²⁰ Zob. G. Schröder, *Entscheidungen: Mein Leben in der Politik*, München 2006, s. 463.

- c) ujawnienie się głębokiego kryzysu UE oraz napięcie w stosunkach transatlantycznych, w tym również między Niemcami a USA od początku kadencji nowego prezydenta Trumpa 2016/2017 oraz jego polityki „America First”;
- d) osłabienie stabilności niemieckiego systemu politycznego przy równoczesnym ujawnieniu się kontrowersji wewnętrznych wokół poszukiwania nowej roli międzynarodowej Niemiec, również w odniesieniu do dalszej współpracy polityczno-gospodarczej z Rosją²¹.

Nie wchodząc w szereg złożonych kwestii szczegółowych należy stwierdzić, iż zasygnalizowane wyżej wsparcie przez zjednoczone Niemcy dla transformacji w Rosji w latach 1991–2005 dało tylko połowiczne efekty. Rosja została wprawdzie w 2012 r. przyjęta do Światowej Organizacji Handlu. Nastąpiła znaczna poprawa warunków życia społeczeństwa, zwłaszcza w dużych skupiskach miejskich (na czele z Moskwą i Petersburgiem), ale nie zrealizowano ani forsowanej przez prezydenta Dmitrija Miedwiediewa (2008–2012) modernizacji, ani nie zreformowano gospodarki. Nie zahamowano korupcji, doszło natomiast do znacznej centralizacji oraz koncentracji władzy polityczno-państwowej oraz ekonomiczno-finansowej wokół wąskiej elity rządzącej na czele z prezydentem Putinem. W nowszych krytycznych analizach niemieckich elita rządząca i autorytarny system sprawowania władzy w Federacji Rosyjskiej po 2007 r. zostały o przedstawiane bądź to jako „demokracja Putina”, bądź też jako „syndykat Putina”²². Następstwem zaostrzenia kursu w polityce wewnętrznej ekipy Putina od 2012 r. było ograniczenie możliwości szerszej działalności fundacji i organizacji zachodnich na terenie Rosji jako tzw. agentów zewnętrznych i zdecydowanie przeciwdziałanie polityce USA oraz państw NATO i UE, zmierzającej do osłabienia roli i pozycji międzynarodowej Kremla oraz podważenia jego żywotnych interesów na obszarze prораdzieckim, w tym zwłaszcza na Ukrainie. Odpowiedzią na dostrzeganą przez Kreml politykę strategicznego „okrażania” Rosji przez USA i NATO było zainicjowanie przez ekipę Putina kontrofensywy o charakterze polityczno-propagandowym i militarnym. W analizach niemieckich określano to jako powrót do innej formy „zimnej wojny” przeciwko Zachodowi; składały się na nią:

- aneksja Krymu (marzec 2014 r.), wsparcie działań zbrojnych separatystów na terenie Ukrainy Wschodniej przeciwko nowym prozachodnim władzom w Kijowie oraz doprowadzenie w Donbasie do destabilizacji oraz trwałego zamrożenia konfliktu ukraińsko-rosyjskiego (od wiosny–lata 2014 r.);
- oficjalne wsparcie militarno-polityczne Putina w wojnie domowej na terenie Syrii reżimu Bashara al-Assada w 2015 r., prowadzące do osłabienia koalicji państw zachodnich na czele z USA w walce z Państwem Islamskim;

²¹ Por. szerzej E. Cziomer, *Wyzwania nowej roli...*, op. cit.

²² Por. B. Reitschuster, *Putins Demokratie*, Berlin 2014; M. Mommsen, *Das Putin-Syndikat*, München 2017.

- prowadzenie wojny propagandowej oraz cyberataków przeciwko USA i państwom członkowskim UE, łącznie ze wsparciem finansowym dla działających na terenie Europy Zachodniej prorosyjskich ruchów populistyczno-nacjonalistycznych, w tym również na terenie RFN²³.

Odpowiedzią USA oraz państw NATO i UE na powyższe działania Kremla, przede wszystkim sprzeczną z prawem międzynarodowym aneksję Krymu, było wprowadzenie od połowy 2014 r. sankcji polityczno-gospodarczych wobec Rosji, które ulegały poszerzaniu oraz przedłużaniu co pół roku – ostatnio jesienią 2018 r. Rosja odpowiedziała na to kontranasankcjami wobec państw zachodnich i zwrotem w kierunku zacieśnienia współpracy polityczno-gospodarczej z Chinami. W konsekwencji „powrotu Rosji na Wschód” doszło w latach 2013–2016 do zacieśnienia współdziałania z ChRL przy równoczesnym dążeniu do podważenia (ustanowionego po zakończeniu konfliktu Wschód–Zachód 1989/1990) nowego neoliberalnego porządku międzynarodowego z dominacją USA. Równocześnie Chiny i Rosja zdecydowały się na ustanowienie własnych i konkurencyjnych wobec zachodnich struktur – długofalowych projektów współpracy międzypaństwowej: ChRL – „Nowy Jedwabny Szlak” (Jeden Pas – Jedna Droga, 2013) oraz Rosja – Unię Euroazjatycką (2015)²⁴.

Tworzenie się nowego układu sił oraz konstelacji międzynarodowej od połowy drugiej dekady XXI w. miało szereg niekorzystnych implikacji dla strategii dalszej współpracy polityczno-gospodarczej Niemiec z Rosją, również rozwoju niemiecko-rosyjskiej wymiany handlowej. Niemcy jako czołowe państwo UE oraz bliski sojusznik USA zajął od 2014 r. krytyczne stanowisko wobec aneksji Krymu i popierania przez Kreml separatystów w Donbasie. Równocześnie rząd RFN popierał zdecydowanie wszystkie sankcje UE przeciwko Rosji. Z drugiej jednak strony Niemcy dążyły do utrzymywania poprawnych relacji z Rosją, zmierzając wspólnie podczas mediacji z Francją, Ukrainą i Rosją w ramach tzw. formatu normandzkiego, od 2014 r. doprowadzić zarówno do zawieszenia broni, jak też rozwiązania pokojowego konfliktu ukraińsko-rosyjskiego w Donbasie. Mimo osiągnięcia ogólnego porozumienia kompromisowego między wszystkimi stronami na bazie decentralizacji Ukrainy z udziałem separatystów (Mińsk II, 12 luty 2015 r.) nie doszło ani do całkowitego przerwania ognia w Donbasie, ani do bezpośredniego zapobieżenia rosyjsko-ukraińskim incydentom zbrojnym na Morzu Azowskim (2019 r.)²⁵.

²³ Zob. szerzej M. Wehner, *Putin Kalter Krieg. Wie Russland den Westen vor sich hertreibt*, München 2016.

²⁴ Por. szerzej: *Współpraca Chińskiej Republiki Ludowej z Federacją Rosyjską a nowy wymiar stosunków międzynarodowych w XXI wieku. Część 1: Znaczenie współpracy Chin i Rosji dla kształtowania nowego porządku międzynarodowego*, red. E. Cziomer, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2018, nr 1.

²⁵ Por. *Przemiany systemu bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w drugiej dekadzie XXI w. Część 2: Geopolityczny wymiar kryzysu ukraińskiego*, red. E. Cziomer, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2015, nr 2, s. 27–56.

W części niemieckich elit (intelektualnej, politycznej oraz wśród przedstawicieli kół gospodarczych) nie było jednolitego stanowiska w ocenie polityki Rosji wobec Zachodu, jak również jej agresji przeciw Ukrainie. Punktem kulminacyjnym licznych kontrowersji był przełom 2014/2015, kiedy kanclerz Merkel negocjowała w ramach wspomnianego wyżej „formatu normandzkiego” porozumienie Mińsk II. Argumenty obu stron publikował tygodnik ogólnoniemiecki „Die Zeit”:

– pierwsza – to dominująca tendencja w mediach, związana z krytyczną oceną polityki władz Rosji wobec poszczególnych faz kryzysu ukraińskiego. Jej przedstawiciele, głównie politycy rządzącej CDU, opozycyjnej partii Zielonych i niektórzy liberałowie (FDP od 2013–2017 poza Bundestagiem), natomiast rządziej politycy współrządzącej SPD, przypisywali Rosji główną winę za pogłębianie kryzysu na Ukrainie. Postępowanie Rosji traktowali również jako przejaw realizacji ambicji imperialnych ekipy Putina oraz legitymizacji autorytarnie sprawowanej władzy poprzez upowszechnianie haseł populistycznych i patriotycznych. Służy to zarazem dalszemu osłabianiu roli opozycji politycznej oraz kręgów intelektualnych, krytycznie nastawionych w Rosji wobec Kremla. Swoje cele polityczne oraz poparcie społeczeństwa rosyjskiego Putin osiągnął przede wszystkim poprzez aneksję Krymu;

– druga – tendencja bardziej wyrozumiała postawą dla polityki ekipy Putina wobec Ukrainy. W większości mediów niemieckich używa się wobec jej zwolenników pogardliwe określenie jako „Putin Verstehler” (rozumiejący Putina). Zalicza się do nich grono od kilkudziesięciu do kilkuset i więcej polityków ze wszystkich partii, głównie jednak Lewicy (die Linke), współrządzącej SPD i prawicowej Alternatywy dla Niemiec (AfD), działacze gospodarczych, naukowców i czołowych publicystów, którzy swoje poglądy ujawniają w mediach (w telewizji, radiu i prasie), blogach i innych forach internetowych. Niektóre posunięcia Putina znajdowały również zrozumienie wśród części czołowych polityków i ekspertów SPD. Ich poglądów i ocen nie można jednak całkowicie utożsamiać z postawą byłego kanclerza Gerharda Schrödera, osobiście zaprzyjaźnionego od kilkunastu lat z Putinem. Schröder, po ustąpieniu z funkcji kanclerza federalnego w 2005 r. stał się najbardziej znanym lobbystą Putina na Zachodzie, bezpośrednio zaangażowanym w działalność koncernu Gazprom, gdzie zasiadał w Radzie Nadzorczej Gazociągu Północnego. Od 2017 r. pełni funkcję przewodniczącego Rady Nadzorczej koncernu rosyjskiego Rosneft²⁶.

W 2018 r. kilkunastu publicystów, naukowców i polityków niemieckich różnych orientacji politycznych napisało obszernie artykuły w „Księżce Pamiętkowej” poświęconej Egonowi Bahrowi – długoletniemu współpracownikowi oraz architektowi polityki wschodniej kanclerza Willy Brandta w latach 70.

²⁶ Por. jego najnowszą książkę: G. Schröder, *Klare Worte: Im Gespräch mit Georg Meck über Mut, Macht und unsere Zukunft*, Basel 2014 oraz obszerną biografię naukową: G. Schöllgen, *Gerhard Schröder. Die Biographie*, Frankfurt am Main 2015.

XX wieku pt.: „Dlaczego potrzebujemy pokoju i przyjaźni z Rosją. Odezwa do wszystkich”²⁷. Przedstawiono w niej szereg argumentów merytorycznych na rzecz powrotu do bliskiej współpracy polityczno-gospodarczej Niemiec z Rosją.

Zasygnalizowane wyżej zmiany międzynarodowe oraz wewnętrzne w wymiarze politycznym i gospodarczym, w tym również w Rosji i w Niemczech miały istotny wpływ na rozwój niemiecko-rosyjskiej wymiany handlowej w latach 2006–2017. Ilustruje to tabela nr 1.

Tabela 1. Niemiecko-rosyjskie obroty towarowe w latach 2006–2017 (w mld euro)

Rok / wymiana towarowa	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Obroty towarowe	53,4	57	69,4	45,8	58,2	75,4	80,8	77,0	67,7	51,5	48,0	57,2
Import do RFN	30,0	28,9	37,1	25,2	31,8	40,9	42,7	41,2	38,4	29,7	26,4	31,6
Eksport z RFN	23,4	28,1	32,3	20,6	26,4	34,5	38,1	35,8	29,3	21,8	21,6	25,8
Saldo	6,6	0,8	4,8	4,6	5,4	6,4	4,6	5,4	9,1	7,9	4,8	5,8

Źródło: *Fakten zum deutschen Außenhandel 2006–2017*, Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, 2018, https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Publikationen/Aussenwirtschaft/fakten-zum-deutschen-aussenhandel.pdf?__blob=publicationFile&v=20 [dostęp: 29.03.2019].

Z tabeli nr 1 wynika systematyczny wzrost obrotów towarowych, który osiągnął w roku 2012 rekordową wysokość o wartości – 80,8 mld euro. W latach 2013–2016 nastąpił gwałtowny spadek obrotów towarowych o ok. 40%. Doszło do tego nie tylko z powodu sankcji zachodnich, lecz głównie ze względu na znaczny spadek cen ropy naftowej i gazu ziemnego na rynkach międzynarodowych. Natomiast od 2017 r. datuje się znowu stopniowy wzrost importu towarów rosyjskich do RFN o 19,8%. Tendencje wzrostu eksportu oraz importu utrzymują we wzajemnych obrotach towarowych się nadal w 2018 r. W 2017 r. wraz z ożywieniem kontaktów politycznych doszło do wzrostu importu gazu i ropy z Rosji do RFN, osiągając poziom blisko 40%. W latach 2006–2017 rosyjskie dodatnie saldo w handlu z RFN wahało się w poszczególnych latach od +4,8 do +9,1 mld euro. W wyniku sankcji zachodnich w latach 2014–2017 zmniejszyła się natomiast liczba niemieckich przedsiębiorstw działająca na terenie Rosji z 6000 do 5237, w tym głównie mniejszych i średnich firm z nowych krajów związkowych. Przyczyniło się to między innymi do opowiadania się znacznej części polityków oraz mieszkańców na obszarze byłej NRD za potrzebą dalszego utrzymywania bliskich kontaktów i współpracy gospodarczej Niemiec z Rosją. Warto jednak w tym miejscu podkreślić, iż w drugiej dekadzie XXI w. Niemcy utraciły pozycję pierwszego partnera handlowego w eksporcie do Rosji na rzecz

²⁷ *Warum wir Frieden und Freundschaft mit Russland brauchen: ein Aufruf an alle*, von Matthias Platzeck, Peter Gauweiler, Antje Vollmer, Peter Brandt, Oskar Lafontaine, Daniela Dahn und vielen anderen, Hg. A. Bahr, Frankfurt am Main 2018.

Chin. Udział ChRL w 2017 r. w eksporcie do Rosji wynosił bowiem – 21,2%, a RFN jako drugiego partnera tylko – 10,0%²⁸.

Reasumując można stwierdzić, iż strategia długofalowej współpracy polityczno-gospodarczej Niemiec z Rosją musi być rozpatrywana w kontekście kształtowania się nowego układu sił oraz porządku międzynarodowych z uwzględnieniem odmiennych interesów oraz nowej roli ChRL, Rosji i USA pod koniec drugiej dekady XXI w. Niemcy jako ważny globalny gracz gospodarczo-handlowy mogą w tej rywalizacji odegrać ważną rolę tylko pod warunkiem zachowania w najbliższych latach spójności oraz współdziałania całej UE²⁹.

Implikacje globalne polityki Trumpa „America First” dla współpracy Niemiec z Rosją

Warto na wstępie zaznaczyć, iż polityka zagraniczna i bezpieczeństwa USA jest dwutorowa. Leży ona głównie w kompetencjach prezydenta, ale wielu wymaga dodatkowo akceptacji poszczególnym izb Kongresu. Odnosi się to do szeregu kwestii szczegółowych, w tym między innymi w odniesieniu polityki USA oraz ich sojuszników wobec Rosji. Wynika to zarówno wspomnianych już wyżej oskarżeń Rosji o manipulacje w wyborach prezydenckich 2016 r. na rzecz Komitetu Wyborczego Trumpa, jak też wcześniejszych kontrowersji wokół pozyskanego wcześniej przez wywiad rosyjski – amerykańskiego współpracownika NSA – Edwarda Snowdena – uważa powyższy wypadek jako jedną z największych porażek wywiadowczych USA³⁰.

Obecnie wrogie stanowisko wobec Rosji zajmują między innymi dwaj najbliżsi współpracownicy Trumpa – doradca ds. bezpieczeństwa J. Bolton oraz obecny sekretarz stanu – M. Pompeo. Natomiast D. Trump wypowiada się na temat Rosji i Putina bardziej pozytywnie, chociaż ze względu na ciągłe zarzuty ze strony mediów i Kongresu o stronniczość – jego wypowiedzi na temat Rosji w ciągu 2019 r. stały się coraz bardziej powściągliwe.

Ograniczone ramy opracowania pozwalają w tym miejscu jedynie na skrótowne zasygnalizowanie głównych implikacji globalnych polityki „America First” administracji Trumpa wobec współpracy Niemiec z Rosją. Dotyczy to następujących problemów:

- wymiar, zakres oraz przyszłość współpracy Niemiec z Rosją w kontekście kryzysu ukraińskiego;
- kontrowersje wokół dostaw rosyjskiego gazu ziemnego do Niemiec;

²⁸ *Wirtschaftsdaten kompakt: Russland. November 2018*, GTAI Germany Trade & Invest, s. 3, <https://www.gtai.de/GTAI/Content/DE/Trade/F> [dostęp: 26.12.2018].

²⁹ Por. G. Erler, *Weltordnung ohne den Westen? Europa zwischen Russland, China und Amerika. Ein politischer Essay*, Freiburg–Basel–Wien 2018.

³⁰ Por. E.J. Epstein, *How America Lost its Secrets: Edward Snowden, the Man and the Theft*, Knopf 2017.

- wyzwania wymiany handlowej z Rosją w kontekście jej zwrotu kierunku współpracy z Chinami;
- stanowisko Niemiec wobec finansowania NATO oraz działania na rzecz bezpieczeństwa i rozbrojenia międzynarodowego.

Wyżej wspomniano już, iż ze względu na swe położenie geopolityczne w środku Europy oraz tradycje współpracy niemiecko-rosyjskiej, w tym popierania przez ZSRR pokojowego zjednoczenia w 1990 r., Niemcy zaangażowały się na początku XXI w. w strategiczny wymiar współpracy z Rosją. Została ona częściowo zawieszona w 2014 r. ze względu na aneksję Krymu oraz udzielenia wsparcia dla prorosyjskich separatystów w Donbasie. W ciągu 2015 r. została ona jednak całkowicie przywrócona w wymiarze politycznym, gospodarczym i społeczno-kulturalnym. Równocześnie dyplomacja niemiecka wraz z Francją, Rosją i Ukrainą oraz przedstawicielami OBWE zaangażowała się w ramach tzw. Formatu Normandzkiego w nieudaną próbę wypracowania zawieszenia broni oraz częściowego przywrócenia pokoju i stabilizacji we Wschodniej Ukrainie (Mińsk II).

Rząd CDU/CSU/SPD kanclerz Merkel zaangażował się mocno na wprowadzenie od 2014 r. sankcje przeciwko Kremlowi oraz oligarchom rosyjskim, które są przedłużane co 6 miesięcy. Zarówno administracja Obamy oraz Trumpa popierały powyższe działania Niemiec, ograniczając się głównie do poparcia dyplomatyczno-politycznego na forum ONZ, w tym także poprzez nominację specjalnego pełnomocnika i obserwatora – Kurta Volkera, jak również udzielania wsparcia finansowo-wojskowego dla szkolenia oddziałów i wyposażenia wojsk i batalionów ukraińskich. Działania powyższe nie przyniosły jednak oczekiwanych efektów. Administracja Trumpa nie wykazywała również większego zaangażowania w ewentualną próbę przeforsowania w Radzie Bezpieczeństwa ONZ propozycji zastąpienia obserwatorów OBWE misjami błękitnych hełmów na terenie Ukrainy Wschodniej. Dyplomacja USA ograniczała się jedynie do wygłaszania na forum ONZ oraz innych konferencjach międzynarodowych werbalnego domagania od Rosji zarówno opuszczenia anektowanego Krymu, jak też zaniechania popierania separatystów w Donbasie. W Niemczech coraz bardziej zarówno w kręgach kół gospodarczych, jak też ze strony wschodnioniemieckich krajów związkowych wysuwane są postulaty zaniechania stosowania sankcji wobec Rosji. Przynoszą one znaczne straty finansowe wielu małym i średnim firmom przemysłowo-handlowym. Natomiast rząd kanclerz Merkel nie tylko opowiadał się za utrzymaniem i poszerzeniem współpracy bilateralnej, lecz także za jej pogłębieniem w zakresie wielostronnym. Podkreślano przy tym, iż bez udziału Rosji nie można będzie także w przyszłości działać na rzecz bezpieczeństwa i stabilizacji w Europie. Rosja Putina cieszy się poparciem dodatkowo w wielu państwach członkowskich UE liczne partie i ugrupowania populistyczne. W Niemczech należą do nich zarówno prawicowo-nacjonalistyczna AfD i Lewica oraz znaczne część „zwolenników Putina” w SPD, CSU i CDU. Stanowisko takie wzbudza

szereg zastrzeżeń nie tylko w USA, ale również w niektórych krajach Europy Środkowo-Wschodniej, w tym zwłaszcza w Polsce³¹.

W wyniku uzgodnienia w 2005 r. między Schröderem a Putinem budowy Gazociągu Północnego (Nord Stream 1) jego 1 nitkę oddano do użytku w 2011 r. Administracja prezydenta Obamy nie wyrażała się szerzej na temat powyższej inwestycji, którą całkowicie popierały w wymiarze politycznym i gospodarczym kolejne dwa rządy kanclerz Merkel (2005–2013). USA znajdowały się w tym okresie w końcowej fazie rozbudowy wydobywania własnego gazu łupkowego. Od lat 2014/2015 w toku kontrowersji wokół konfliktu rosyjsko-ukraińskiego Gazprom i zachodnie koncerny energetyczne doszły do porozumienia w zakresie przygotowań do budowy Nord Stream 2, który poparł rząd federalny ze względu na ambitne plany ochrony klimatu oraz przewidywane niedobory energii ze źródeł odnawialnych. Po przejęciu władzy w USA przez Trumpa oraz oddawania do użytku kolejnych zasobów gazu łupkowego w latach 2017–2018 USA przyłączyły się do opinii rządów Polski i Ukrainy, iż Nord Stream 2 posiada charakter strategiczny i będzie stanowić poważne zagrożenie dla krajów interesów krajów NATO i USA. Senatorowie republikańscy składali kolejne projekty wniosków o zastosowanie wobec powyższej inwestycji niemiecko-rosyjskiej sankcji zachodnich, Trump z jednej strony krytykował za firmowanie powyższej inwestycji przez Niemcy, ale jako prezydent nie zdecydował się na wymagane podpisanie stosownego dokumentu o objęcie Nord Stream 2 sankcjami USA. W Berlinie oficjalnie wobec firm niemieckich zaangażowany był ambasador amerykański Richard Granell, zwracając się osobiście do poszczególnych koncernów energetycznych z pogrózkami o zaniechanie kontynuowania sprzedawania inwestycji. Trump oficjalnie krytykował rząd Merkel za to, iż staje się „zakładnikiem” Rosji. Na przełomie 2018/2019 r. zielone światło z pewnymi zastrzeżeniami dała powyższej inwestycji Komisja Europejska w Brukseli. Szereg polityków i specjalistów niemieckich zwracała wprawdzie uwagę na konieczność dywersyfikacji dostaw rosyjskiego gazu, gdyż jego import w 2018 r. wynosił już 35% (dodatkowo do Niemiec importowano gaz ziemny z Norwegii – 27%, 18% z Holandii oraz 15% zasoby własne). Jednak większość koncernów energetycznych oraz ekspertów niemieckich preferowała budowę Nord Stream 2 ze względów ekonomicznych. Zakładano, iż gaz rosyjski będzie o 30–40% tańszy od gazu amerykańskiego. Wpływ na określone załagodzenie rozmiaru negatywnego stanowiska administracji Trumpa wobec budowy Nord Stream 2 miały rozmowy ministra gospodarki RFN Petera Altmaiera w USA. Zdołał on prawdopodobnie zapewnić ministerstwo gospodarki USA, iż Niemcy w określonym terminie zdecydują się niezależnie od zakończenia budowy Nord Stream 2 2019/2020 na zakup większych ilości amerykańskiego gazu skroplonego (LNG). Dlatego też

³¹ Por. Ch. von Marshall, *Wir verstehen die Welt nicht mehr: Deutschlands Entfremdung von seinen Freunden*, Freiburg–Basel–Wien 2018, s. 159–181.

Trump prawdopodobnie nie zdecyduje się na zastosowanie sankcji wobec niektórych wykonawców niemieckich gazociągu Nord Stream 2. Nie zmusiłoby to jednak w żaden sposób do całkowitego storpedowanie powyższej inwestycji ze względu na jego stanowcze poparcie ze strony rządu CDU/CSU/SPD³².

Zasadnicze znaczenie dla polityki Trumpa „America First” miał utrzymujący się od dłuższego czasu deficyt USA w wymianie handlowej z Niemcami. Osiągnął on pod koniec drugiej kadencji prezydenta Obamy – 74,2 USD (2015), kiedy to Niemcy były ostatni rok pierwszym partnerem handlowym USA. W 2016 r. pierwszym partnerem handlowym Niemiec zostały Chiny, natomiast deficyt USA obniżył do 50,4 mld USD. Również saldo inwestycji amerykańskich w Niemczech było ujemne i wyniosło – 147,4 USD (2015). Kanclerz Merkel złożyła pierwszą oficjalną wizytę w USA już 18 marca 2017 r. Do połowy 2019 r. nie doszło jednak do rewizyty Trumpa w Niemczech. Trump i Merkel spotykali się jedynie w ramach konferencji wielostronnych różnych gremiów międzynarodowych G7, G20 i szereg innych, w tym między innymi raz połowie 2017 r. na szczycie G20 w Hamburgu. W spotkaniach powyższych nie doszło do żadnej rzeczowej dyskusji między Trumpem a Merkel na temat relacji niemiecko-amerykańskich. Podczas spotkania w Komisji Europejskiej w Brukseli Trump nieoficjalnie skarżył się na politykę Niemiec wobec USA, krytykując nie tylko saldo dodatnie Niemiec w wymianie towarowej, ale dodatkowo przenoszenie produkcji części samochodowych przez koncerny Volkswagena i Mercedesa do Meksyku. Groził też ze swej strony nałożeniem na takie praktyki 35% cło dla producentów niemieckiej stali i aluminium. Decyzja podnośnie ustalenia ceł na samochody została jednak przez Trumpa w 2018 r. odroczone po rozmowach Trumpa z szefem Komisji Europejskiej – J.C. Junckerem. USA chciałby ewentualnie uzgodnić sprawy sporów handlowych z RFN w rozmowach bilateralnych z Niemcami. Jest to jednak całkowicie wykluczone ze względu na wyłączne kompetencje UE w zakresie ustalania zasad i reguł prowadzenia wymiany handlowej z partnerami zewnętrznymi³³.

Administracja Trumpa, opierając się na analizach wielu ekonomistów amerykańskich (np. Petera Nawaro – doradcy ekonomicznego Trumpa), sformułowała wobec rządu RFN szereg zarzutów ekonomiczno-finansowych. Zarzucała bowiem gospodarce niemieckiej, iż celowo spekuluje niższym kursem euro wobec dolara. Ponadto w Niemczech celowo obniża się celowo płace w wielu branżach eksportujących do USA, aby w ten sposób obniżyć koszty eksportu. W odpowiedzi były minister finansów W. Schäuble (CDU) odrzucał powyższe argumenty, akcentując między wielką konkurencyjność gospodarki niemieckiej na rynkach światowych. Dodatkowo podkreślił stanowczo, iż Niemcy nie mają żadnej możliwości manipulowania kursem euro, a w Europejskim Banku Cen-

³² Por. S. Lohmann, K. Westphal, *US-Russland-Politik trifft europäische Energieversorgung*, „SWP-Aktuell“ 2019, Nr. 1, s. 1–8.

³³ Por. E. Cziomer, *Wyzwania nowej roli...*, *op. cit.*

tralnym we Frankfurcie nad Menem dysponują tylko jednym głosem. Zgodził się tylko z tym, iż Niemcy winny nieco więc importować z USA, a tej kwestii nie da się rozwiązać metodami nakazowo-biurokratycznymi. Można liczyć z pewnością zwiększone zakupy i zamówienia publiczne RFN w USA. Jeśli idzie o stosunkowo zaniżoną wysokość płac w Niemczech to nie są one regulowane przez rząd federalny, ale poprzez taryfowe porozumienia związków zawodowych z pracodawcami³⁴.

Chiny stały się od 2016 r. pierwszym partnerem handlowym Niemiec, uzyskując z nimi wyższe obroty towarowe niż USA. Wyniosły one w 2018 r. wartość blisko 200 mld euro przy nieznacznym saldo ujemnym dla RFN. Tym samym Niemcy stały się również najważniejszym partnerem handlowym Chin w UE, Miasto Duisburg nad Renem poprzez swe połączenia z Rotterdamem i Hamburgiem stało się największą inwestycją chińską w ramach „Nowego Jedwabnego Szlaku” i punktem składowym importowo-eksportowym w całej Europie Zachodniej i Północnej. Niemcy nie popierają amerykańsko-chińskiej wojny celnej w latach 2018–2019, ponieważ przynosi ona także znaczne straty w eksporcie do Chin niektórych towarów oraz urządzeń niemieckich produkowanych w USA, w tym zwłaszcza zaś samochodów Volkswagena³⁵.

Na marginesie warto podkreślić, że niemieckie koła gospodarcze były zainteresowane od 2015 r. kooperacją z państwami utworzonej przez Rosję z udziałem Kazachstanu, Białorusi, Armenii i Kirgizji – Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej (EUG), w której rywalizują jak partnerzy zewnętrzni w handlu z ChRL. Według danych za 2016 r. udział Niemiec w eksporcie do tych państw wyniósł 11,2%, a ChRL – 22,7%, natomiast w imporcie z tych państw Niemcy partycypowały w 7,3%, a ChRL – 10,7%³⁶. Postępujący wzrost przewagi ChRL nad Niemcami w handlu z krajami EUG w ostatnich latach wynika zdaniem niemieckich ekspertów między innymi z faktu, iż w wyniku wprowadzenia sankcji zachodnich w 2014 r. wobec Kremla Rosja otworzyła się mocno na współpracę z Chinami. Natomiast w interesie Kremla nie leży długofalowo nadmierne uzależnienie się od gospodarki chińskiej. Ekspansja gospodarcza ChRL jest skierowana od początku drugiej dekady XXI w. przede wszystkim w kierunku bogatych surowcowo krajów poradzieckiej – Azji Centralnej. Dlatego też po perspektywicznym zniesieniu sankcji zachodnich Rosja będzie prawdopodobnie w myśl dawnej koncepcji Putina – „O strefie wolnego handlu od Władywostoku do Lizbony”

³⁴ Por. *Handelsstreit zwischen Deutschland und den USA*, vom 12. März 2017, Shz.de, [dostęp: 17.01.2018].

³⁵ Por. E. Cziomer, *Stanowisko Niemiec wobec chińskiej Inicjatywy Nowego Szlaku Jedwabnego w XXI wieku*, [w:] *Polityka i gospodarka. Teoria i praktyka*, red. J. Dzwonczyk, Kraków 2019, s. 319–328.

³⁶ *Eurasische Wirtschaftsunion*, „Germany. Trade & Invest“, März 2017, s. 4, https://www.gtai.de/GTAI/Content/DE/Trade/Fachdaten/MKT/2017/02/mkt201702148008_20914_wirtschaftsdaten-kompakt---eurasische-wirtschaftsunion.pdf?v=6 [dostęp: 17.01.2018].

z połowy pierwszej dekady XXI w. – zainteresowana hipotetycznie z powrotem do poszerzeniem i pogłębieniem współpracy gospodarczej z Niemcami oraz innymi krajami UE³⁷.

Niemcy i państwa członkowskie UE podzielają niektóre punkty krytyki administracji Trumpa wobec Chin, zwłaszcza w odniesieniu do nielegalnego przywłaszczenia sobie własności intelektualnej, masowej inwigilacji cudzoziemców oraz własnej ludności, głównie Muzułmanów w Sinkiangu. Odrzucają natomiast zdecydowanie forsowanie przez Trumpa nowych form unilateralizmu ze szkodą dla liberalnego ładu międzynarodowego, opowiadając się przykładowo za utrzymaniem zasad dotychczasowego handlu międzynarodowego zgodnie z obowiązującymi regułami Światowej Organizacji Handlu. Dlatego też Niemcy nie są skłonne popierać USA w wojnie handlowej z Chinami, gdyż jest ona szkodliwa dla wszystkich. Niektórzy specjaliści niemieccy uważają, iż USA nie będą w stanie izolować lub pokonać gospodarczo Chiny. Nadchodzi bowiem „chińskie stulecie” z trudnymi do przewidzenia wyzwaniami oraz zaburzeniami w Azji oraz skali globalnej³⁸. Jeden z najlepszych znawców relacji transatlantyckich w RFN Thomas Jäger przepowiada również koniec „stulecia amerykańskiego” w ramach nowego multilateralnego systemu międzynarodowego ze zwiększoną rolą Chin i Rosji, podkreślając jednak konieczność działań na rzecz utrzymania porozumienia Niemiec z USA za wszelką cenę. Ewentualna wygrana przez Trumpa w drugiej kadencji prezydenckiej (2020–2024) może to jednak bardzo skomplikować³⁹.

W literaturze amerykańskiej przedmiotem dodatkowych wnikliwych analiz jest możliwość hipotetycznego wybuchu konfliktu zbrojnego między USA a Chinami. Sytuacja taka może powstać dzięki przypadkowym zbiegom okoliczności, które w oparciu przyczyny i przebieg wszystkich dotychczasowych ważniejszych wojen i konfliktów międzynarodowych – przedstawił szeroko Graham Allison⁴⁰.

Kierownictwo Niemiec mimo narastających napięć w relacja USA–Rosja–UE–Chiny podkreślało na każdym kroku potrzebę powrotu do współpracy gospodarczo-politycznej z Rosją w przyszłości.

Poważnym problemem w relacjach transatlantyckich, które krytykowała już administracja Obamy, są zaległości państw członkowskich w uiszczeniu składek na rzecz NATO, których ustalona wielkość opiewa na 2% PKB rocznie. Obciąża to poważnie budżet USA, ponieważ ze względu na brak środków muszą one same finansować wiele przedsięwzięć wojskowych Sojuszu. Niemcy od kilu

³⁷ *Eurasien verengt sich: Eine neue Seidenstraße führt China, Russland und Deutschland zusammen*, <https://www.fes-russia.org/de/veranstaltungen/eurasien-verengt-sich-eine-neue-seidenstrasse-fuehrt-china-russland-und-deutschland-zusammen> [dostęp: 17.01.2018].

³⁸ T. Sommer, *China First: Die Welt auf dem Weg ins chinesische Jahrhundert*, München 2018.

³⁹ T. Jäger, *Das Ende des amerikanischen Zeitalters: Deutschland und die neue Weltordnung*, Zürich 2019.

⁴⁰ G. Allison, *Skazani na wojnę? Czy Ameryka i Chiny unikną pułapki Tukidydesa*, Bielsko-Biała 2018.

lat nie płać składek członkowskich NATO w wysokości 2% PKB. Ze składką 1,2% w 2016 r. Niemcy zajmują dopiero czwarte miejsce wśród wielkich państw członkowskich NATO – USA (3,6%, 40,7 mld euro), Wielka Brytania (2,2%), Francja (1,8%) oraz Włochy (1,1%). Ze względu na krytykę przez sojuszników – Niemcy planowały w 2017 r. nieznaczne podniesienie wkładki członkowskiej do 1,23%, co przyniesie wzrost o 1,4 mld euro. Ustalone 2% składki Niemcy planują przekazywać na cele NATO dopiero w 2024 r., co dałoby ok. 62,6 – 72 mld euro w zależności od wzrostu PKB. Do 2030 r. w Berlinie planuje się na modernizację Bundeswehry wydać nawet do 300 mld euro. Politycy niemieccy zdecydowanie odrzucali jednak zarzut Trumpa, że Niemcy są winne USA „sporo pieniędzy” ze względu na brak opłacania regularnych składek członkowskich NATO. Dominują tu następujące argumenty:

- Niemcy muszą wypełnić swoje zobowiązania w ramach NATO do 2024 r. Przy całym uznaniu dla skali wydatków militarnych USA, Niemcy – o czym warto pamiętać – ponoszą wydatki na działania prewencyjne w konfliktach międzynarodowych, z racji masowego przyjmowania uchodźców z obszarów objętych konfliktami międzynarodowymi udzielania pomocy rozwojowej i humanitarnej;
- bilateralnie i wielostronnie porozumienia zawarte przez Niemcy w niektórych przypadkach znacznie przekraczają poziom zobowiązań innych państw, w tym również USA.

Według danych ONZ znaczące niemieckie czasopismo ekonomiczne „Wirtschafts Woche” (WIWO) podało, iż USA nie opłacają swoich zobowiązań w zakresie pomocy rozwojowej. Ich zaległości wobec deklarowanego finansowania polityki rozwojowej od 2107 r. wynoszą 30 mld USD. W trakcie kampanii wyborczej do Bundestagu w 2017 r. kwotę wydatków na NATO 2% PKB w interpretacji Trumpa zakwestionowała SPD. Nowy minister spraw zagranicznych Sigmar Gabriel stwierdził natomiast, iż stosowana uchwała NATO z 2014 r. przewidywała tylko tyle, aby państwa członkowskie Sojuszu tylko „starały” się w ciągu najbliższej dekady osiągnąć poziom wydatków zbrojeniowych na poziomie 2% PKB. Martin Schulz jako nowy przewodniczący SPD oraz kandydat na kanclerza z jej ramienia odrzucił wydatki roczne Niemiec w wysokości 60–70 mld euro pryncypialnie, gdyż przyczyniłoby się to w Europie do kolejnego wyścigu zbrojeń. Ponadto wiele państw NATO nie życzyłoby sobie z pewnością tak dużych wydatków zbrojeniowych Niemiec, gdyż nasiliłoby to oskarżanie ich o dążenie do dominacji militarnej w Europie. Schulz uważał, iż budżet roczny Bundeswehry należałoby zwiększyć o 3–5 mld euro. Pozwoliłoby to na niezbędną modernizację niemieckich sił zbrojnych w ramach budowy przyszłej Armii Europejskiej.

Na szczycie G20 w Hamburgu głównym celem kanclerz Merkel było przekonanie Trumpa o ponownym przemyśleniu zapowiedzianego wycofania się USA z Paryskiego Paktu Klimatycznego z 2015 r., oraz uzyskanie od USA potwierdzenia zasady wolnego handlu międzynarodowego i wycofania się z groźby obłożenia

nia karami importu stali z ChRL oraz UE do Stanów Zjednoczonych. Pierwszego celu nie osiągnięto, gdyż Trump podtrzymał wystąpienie USA z Paryskiego Paktu Klimatycznego, co poważnie osłabiło możliwości skutecznego przeciwdziałania społeczności międzynarodowej groźbie nadejścia tzw. efektu cieplarnianego. USA zrezygnowały natomiast z obłożenia karami celnymi importu stali z ChRL oraz UE i nie sprzeciwiły się w komunikacie końcowym szczytu G20 kwestionowaniu utrzymania zasady wolnego handlu międzynarodowego. Ta ostanía sprawa miała jednak wyłącznie charakter deklaracyjny i propagandowy⁴¹.

Na przełomie 2018/2019 Niemcy wraz z Francją i Wielką Brytanią nie poparły inicjatywy USA wycofania się z porozumienia atomowego z Iranem z 2015 r. Równocześnie nie mogły one przeciwstawić się strategii Waszyngtonu, polegającej na wymuszaniu stosowania sankcji amerykańskich wobec firm zachodnich, również z RFN, w przypadku kontynuowania handlu z Iranem. Dlatego też w niektórych analizach niemieckich podkreślano, że mimo działania administracji Trumpa na rzecz podważenia istniejącego porządku międzynarodowego, nie należy rezygnować ani z prób odnowienia współpracy transatlantyckiej, ani działania na rzecz porozumienia z Rosją. Cel powyższy będzie możliwy do realizacji w perspektywie długofalowej pod warunkiem, że mimo brexitu, uda się utrzymać spójność oraz współdziałanie UE27 w najważniejszych kwestiach bezpieczeństwa oraz jednolitego działania w kluczowych sprawach ogólnoeuropejskich, transatlantyckich i globalnych⁴².

Podsumowanie

Zbliżenie między ChRL a Rosją oraz ich ostra rywalizacja polityczno-gospodarczo-handlowa w odpowiedzi na politykę nowej administracji USA – „America First” od 2017 r. – stanowi ogromne wyzwania dla Niemiec i całej UE. Tylko załagodzenie oraz zażegnanie istniejących kontrowersji transatlantyckich i globalnych między RFN a USA pozwoli na zachowanie spójności i jedności zdecydowanej większości państw członkowskich UE. Jednak być ze względu na różnice interesów będzie to proces złożony i długofalowy. Tylko silna UE jako całość może odegrać ważną rolę w rozgrywce o nowy kształt i demokratyczne zasady współpracy międzynarodowej w skali globalnej. Równocześnie Niemcy i UE winny dążyć do porozumienia z USA w celu podjęcia próby dokonania globalnej reformy handlu międzynarodowego, zarówno w WTO po uprzednich uzgodnieniach w ramach G7 oraz G20. Kontynuacja dotychczasowej polityki protekcjonizmu administracji prezydenta Trumpa nie skomplikuje tylko współpracy transatlantyckiej, czy rozgrywki globalnej całego Zachodu z Chinami. Niektórzy politycy oraz znaczna część

⁴¹ Por. E. Cziomer, *Wyzwania nowej roli...*, *op. cit.*, s. 123 i nast.

⁴² Por. S. Fröhlich, *Das Ende der Selbstfesselung: Deutsche Außenpolitik in einer Welt ohne Führung*, Wiesbaden 2019, s. 105–169.

ekspertów niemieckich uważa, że nie można wycofać się ze współpracy euroazjatyckiej z Rosją. Dlatego warto podjąć w ramach UE próbę uzgodnienia warunków powrotu do współpracy z Rosją, którą należy pozyskać do rywalizacji polityczno-gospodarczej z Chinami.

Bibliografia

- Allison G., *Skazani na wojnę? Czy Ameryka i Chiny unikną pułapki Tukidydesa*, Bielsko-Biała 2018.
- Cziomer E., *Stanowisko Niemiec wobec chińskiej Inicjatywy Nowego Szlaku Jedwabnego w XXI wieku*, [w:] *Polityka i gospodarka. Teoria i praktyka*. red. J. Dzwonczyk, Kraków 2019.
- Cziomer E., *Wyzwania nowej roli międzynarodowej Niemiec w dobie globalizacji, kryzysów gospodarczych i finansowo-politycznych po 2007 roku*, Kraków 2018.
- Epstein E.J., *How America Lost its Secrets: Edward Snowden, the Man and the Theft*, New York 2017.
- Erler G., *Weltordnung ohne den Westen? Europa zwischen Russland, China und Amerika. Ein politischer Essay*, Freiburg–Basel–Wien 2018.
- Eurasien verengt sich: Eine neue Seidenstraße führt China, Russland und Deutschland zusammen*, <https://www.fes-russia.org/de/veranstaltungen/eurasien-verengt-sich-eine-neue-seidenstrasse-fuehrt-china-russland-und-deutschland-zusammen> [dostęp: 17.01.2018].
- Eurasische Wirtschaftsunion*, „Germany Trade & Invest“, März 2017, https://www.gtai.de/GTAI/Content/DE/Trade/Fachdaten/MKT/2017/02/mkt201702148008_20914_wirtschaftsdaten-kompakt---eurasische-wirtschaftsunion.pdf?v=6 [dostęp: 17.01.2018].
- Fröhlich S., *Das Ende der Selbstfesselung: Deutsche Außenpolitik in einer Welt ohne Führung*, Wiesbaden 2019.
- Gabriel S., *Zeitenwende in der Weltpolitik: Mehr Verantwortung in ungewissen Zeiten*, Freiburg–Basel–Wien 2018.
- Goetz R., *Russlands Wirtschaftsentwicklung*, „Internationale Politik“ 2006, Nr. 7.
- Ischinger W., *Deutschland und Europa in unsicheren Zeiten*, München 2018.
- Jäger T., *Das Ende des amerikanischen Zeitalters: Deutschland und die neue Weltordnung*, Zürich 2019.
- Jarczewska A., *Stany Zjednoczone – „America First” według Donalda Trumpa*, „Rocznik Strategiczny” 2017/2018, s. 183–201.
- Kirsz M., *Rola Dialogu Petersburskiego w rozwoju stosunków niemiecko-rosyjskich*, praca doktorska wykonana INP UW, Warszawa 2013.
- Klages W., *Zeitenwende. Strategie und Ziele deutscher Außenpolitik im 21. Jahrhundert*, Baden-Baden 2017.
- Leegewie C., *America first? Der Fall einer konservativen Revolution*, Frankfurt am Main 1997.
- Lohmann S., Westphal K., *US-Russland-Politik trifft europäische Energieversorgung*, „SWP-Aktuell“ 2019, Nr. 1.
- Marshall Ch. von., *Wir verstehen die Welt nicht mehr: Deutschlands Entfremdung von seinen Freunden*, Freiburg–Basel–Wien 2018.

- Meier Ch., *Deutsch-Russische Beziehungen auf dem Prüfstand*, „SWP-Studie“ 2003, Nr. 10.
- Mommsen M., *Das Putin-Syndikat*, München 2017.
- National Security Strategy of the United States of America, Washington, September 2017, <https://ge.usembassy.gov/our-relationship>.
- Pflüger F., *Kritik muss erlaubt sein. Russland ist kein Ausnahmepartner*, „Internationale Politik“ 2004, Nr. 10.
- Przemiany systemu bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w drugiej dekadzie XXI w. Część 2: Geopolityczny wymiar kryzysu ukraińskiego*, red. E. Cziomer, „Kra-kowskie Studia Międzynarodowe” 2015, nr 2.
- Rahr A., *Der kalte Frieden. Putins Russland und der Westen*, „Internationale Politik“ 2004, Nr. 3.
- Reitschuster B., *Putins Demokratie*, Berlin 2014.
- Roloff H., *Halbzeit-Bilanz nach zwei Jahren im Oval Office*, <https://www.bild.de/politik/ausland/politik-ausland/halbzeit-bilanz-nach-zwei-jahren-oval-office-guter-trump-schlechter-trump-59640588.bild.html>.
- Schöllgen G., *Gerhard Schröder: Die Biographie*, Frankfurt am Main 2015.
- Schröder G., *Entscheidungen: Mein Leben in der Politik*, München 2006.
- Schröder G., *Klare Worte: Im Gespräch mit Georg Meck über Mut, Macht und unsere Zukunft*, Basel 2014.
- Singhofen S.C., *Deutschland und Russland zwischen strategischer Partnerschaft und neuer Konkurrenz*, „Arbeitspapier“ 2007, Nr. 169.
- Sommer T., *China First: Die Welt auf dem Weg ins chinesische Jahrhundert*, München 2018.
- Steinmeier F.-W., *Flugschreiber: Notizen aus der Außenpolitik in Krisenzeiten*, Berlin.
- Trenin D., *Deutschland und Russland: von einer Entfremdung zu neuer Nachbarschaft*, Carnegie Moscow Center, Juni 2018, https://carnegieendowment.org/files/Article_Trenin_RG_2018_Germ.pdf.
- Warum wir Frieden und Freundschaft mit Russland brauchen: ein Aufruf an alle*, von Matthias Platzeck, Peter Gauweiler, Antje Vollmer, Peter Brandt, Oskar Lafontaine, Daniela Dahn und vielen anderen, Hg. A. Bahr, Frankfurt am Main 2018.
- Wehner M., *Putin Kalter Krieg. Wie Russland den Westen vor sich hertreibt*, München 2016.
- Wetzel H., *Amerikas Nutzen über alles*, „Süddeutsche Zeitung“, 21.01.2017, <https://www.sueddeutsche.de/politik/vereinigte-staaten-von-amerika-america-first-1.3341708>.
- Wolff M., *Trump pod ostrzałem*, Warszawa 2019.
- Wolff M., *Feuer und Zorn: Im Weißen Haus von Donald Trump*, München 2018.
- Współpraca Chińskiej Republiki Ludowej z Federacją Rosyjską a nowy wymiar stosunków międzynarodowych w XXI wieku. Część 1: Znaczenie współpracy Chin i Rosji dla kształtowania nowego porządku międzynarodowego*, red. E. Cziomer, „Kra-kowskie Studia Międzynarodowe” 2018, nr 1.

Global Implications of US America First Policy for Cooperation Between Germany and Russia in the Second Decade of the 21st Century

The article presents the global implications of selected aspects of Donald Trump's administration „America First” policy and their significance for the relations between Germany and Russia. It focuses on three substantive problems: The essence of the “America First” strategy of the US President Donald Trump administration; Main tendencies and challenges of the evolution of Germany's policy towards Russia; Global implications of “America First” policy for Germany's cooperation with Russia. The following implications of the D. Trump's administration „America First” policy have the most considerable significance for cooperation between Germany and Russia, since 2017: the dimension, scope and future of Germany's cooperation with Russia in the context of the Ukrainian crisis; controversies over supplies of Russian natural gas to Germany; the challenges of trade with Russia in the context of its return to cooperation with China; Germany's position on NATO funding and measures for international security and disarmament. The above-mentioned implications cause a series of tensions and mutual controversies between the US and Germany in the political and legal, economic and military areas as well as in the field of social attitudes and behaviors, although they do not ultimately determine the future of German-American relations in a global context.

Key words: „America First”, implications, global politics, USA, Germany, Russia

Globalne implikacje polityki „America First” USA dla współpracy Niemiec z Rosją w drugiej dekadzie XXI wieku

Artykuł przedstawia globalne implikacje polityki administracji Donalda Trumpa „America First” (2017) oraz ich znaczenie dla relacji Niemiec z Rosją. Koncentruje się on na trzech problemach merytorycznych: istota strategii „America First” administracji prezydenta USA Donalda Trumpa; tendencje i wyzwania ewolucji polityki Niemiec wobec Rosji; implikacje globalne polityki „America First” USA dla współpracy Niemiec z Rosją. Dla współpracy Niemiec z Rosją najistotniejsze znaczenie mają następujące implikacje polityki „America First”: wymiar, zakres oraz przyszłość współpracy Niemiec z Rosją w kontekście kryzysu ukraińskiego; kontrowersje wokół dostaw rosyjskiego gazu ziemnego do Niemiec; wyzwania wymiany handlowej z Rosją z uwagi na jej nowy wymiar współpracy z Chinami; stanowisko Niemiec wobec finansowania NATO oraz działania na rzecz bezpieczeństwa i rozbrojenia międzynarodowego. Implikacje powyższe powodują napięcia i kontrowersje między USA a RFN w płaszczyznach polityczno-prawnej, gospodarczej, wojskowej, co przekłada się na stan nastrojów i zachowań społecznych.

Słowa kluczowe: „America First”, implikacje, polityka globalna, USA, Niemcy, Rosja

